

Islám a lidská práva

-

Svoboda projevu

Preambule Všeobecné islámské deklaráce lidských práv - 1981

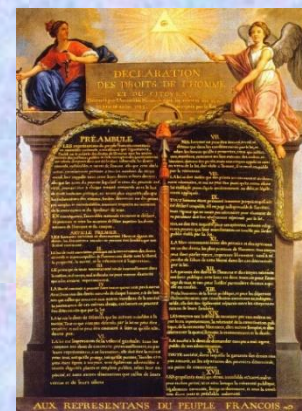
Islám dal lidstvu před 14 stoletími ideální kodex lidských práv. Tato práva mají za cíl poskytnout lidem čest a důstojnost a vyloučit vykořisťování, útlak a nespravedlnost. Lidská práva v islámu jsou pevně zakořeněna v přesvědčení, že Bůh a jen Bůh sám je autorem Zákona a zdrojem všech lidských práv. Pro tento jejich božský původ žádný vůdce ani vláda, žádné shromáždění ani úřad nesmí nijak omezit, zrušit nebo porušit tato Bohem daná lidská práva. Nikdo si je také nesmí po svém přizpůsobovat.

- - - - -

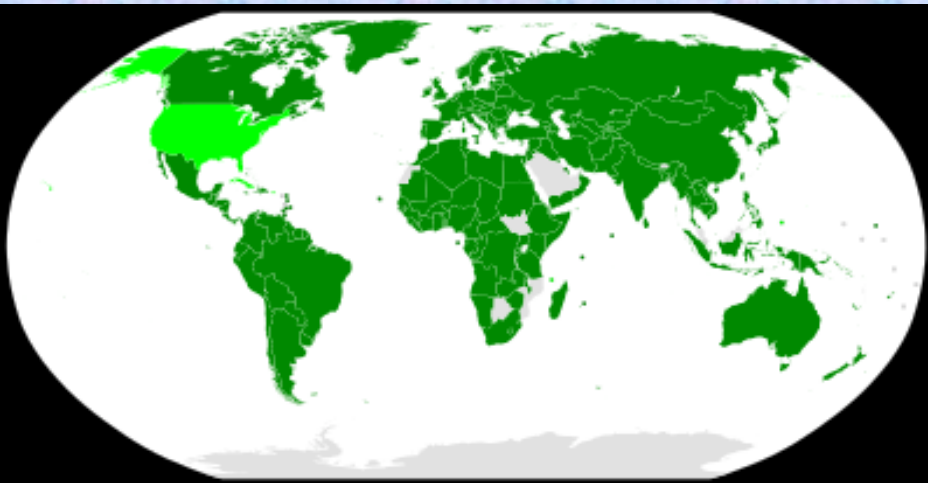
Pro muslimské země, stejně jako pro všechny komplexní společnosti, nejdůležitější otázkou lidských práv není lokální preference či nábožensko kulturní autenticita. Je jí ochrana jednotlivce před státem, který porušuje lidská práva bez ohledu na svou kulturně ideologickou fasádu.

Rezá Afšári, Human Rights Quarterly, 1994

- Renesance v Evropě přispěla k růstu racionálního a humanistického myšlení
- Osvícenství přineslo tezi, že práva člověka by měla být centrální v politické teorii
- Americká Deklarace nezávislosti (1776) – *všichni lidé byli stvořeni jako vzájemně si rovní a Stvořitel je obdaril některými nezcizitelnými právy, mezi tato práva náleží život, svoboda a sledování osobního štěstí...*
- Francouzská Deklarace práv člověka a občana (1789) (západní tradice individualismu, humanismu a racionalismu) *Lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech... Účelem každého politického společenství je zachování přirozených a nezadatelných práv člověka. Tato práva jsou: svoboda, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor proti útlaku... Svoboda spočívá v tom, že každý může činit vše, co neškodí druhému. Proto výkon přirozených práv každého člověka nemá jiných mezí než ty, které zajišťují ostatním členům společnosti užívání týchž práv. Tyto meze mohou být ustanoveny pouze zákonem.*
- 10.12.1948 Všeobecná deklarace lidských práv, přijatá valným shromážděním OSN (UDHR)
- Světové konference pro lidská práva pořádané OSN
  - Teherán 1968, **Vídeň 1993**, Durban 2001, Geneva 2009

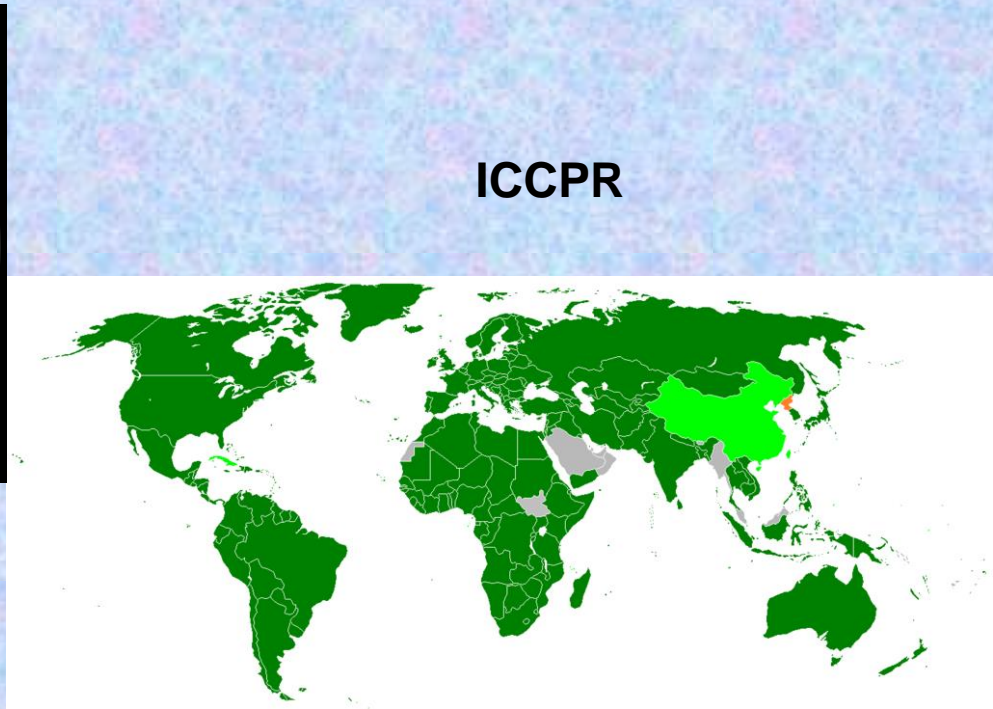

- 1966
  - smlouva o ekonomických, sociálních a kulturních právech ICESCR
  - smlouva o občanských a politických právech ICCPR(nepodepsaly Saúdská Arábie, SAE, Omán)
- Při vývoji mezinárodního práva LP nehrál islám žádnou roli, nebyl inspirací – čistě západní tradice (důvod odmítání muslimy)
  - islámské právo je bráno v potaz pouze při komparaci, často jako marginální, exotický fenomén

ICESCR

Viz United Nations Treaty Collection

ICCPR

- Nejvlivnějším dokumentem UDHR – *Universal Declaration of Human Rights*
  - <http://www.un.org/en/documents/udhr/>

Reakce na katastrofy první poloviny 20. století

- V islámském světě před rokem 1967 otázka LP velmi akademickou
- V 80. letech širší diskuse
- 1981 – v budově UNESCO v Paříži vyhlásila Islámská evropská rada *Všeobecnou islámskou deklaraci lidských práv*
  - <http://www.alhewar.com/ISLAMDECL.html>
  - povinnost budovat islámský řád, který se vyznačuje rovností a svobodou, je zárukou práv
  - právo na život, svobodu, rovnost, spravedlnost, azyl, majetek, rodinu...
  - většina práv UDHR v souladu se šarí'ou

(http://www.salaam.co.uk/knowledge/muslim_community.php)

- 1990 – Organizace islámské konference přijala v Káhiře *Deklaraci lidských práv v islámu*
<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/cairodeclaration.html>
- ve Vídni 1993 – problém s otázkou „co vytváří právo“ (původ v božském vs lidském či přirozeném právu)
  - zvláště důležitá témata – práva žen, nevěřících a těch považovaných za odpadlíky, tresty
- Muslimové obviňují Západ (zejména USA) z „dvojího standardu“
  - např. okupace palestinských území Izraelem po 1967
  - nálepkování militantů – tu teroristé, tu bojovníci za svobodu..
- Chomejní - ...*čemu říkají lidská práva, není nic jiného než soubor zkorumpovaných pravidel vypracovaných Sionisty ke zničení pravých náboženství*
- Chámeneí – *UDHR je výtvořem následníků Satana*

- Chomejní sám byl kritizován například ájatolláhem Mahmúdem Tálegháním (proti islámu využitému k potlačování práv) - *...nejnebezpečnější formou útlaku jsou zákony a omezení násilně vnucené lidu ve jménu náboženství...*
- Muslimové kritizují nerespektování LP ve jménu islámu v Afghánistánu, Íránu, Pákistánu, SA, Súdánu...

Debata o LP v islámském kontextu reflektuje několik různých procesů

1. Odpověď na mezinárodní debatu o LP iniciovanou OSN
2. Řešení politických otázek vyjadřovaných v termínech LP – problém Kašmíru, Palestiny, Bosny, zacházení s muslimy v západní Evropě

3. Islámský diskurz LP jako odpověď na kritiku ze strany některých NGO's (např. AI, Middle East Watch), vlád, Komise UN pro lidská práva
4. Debata reflektuje tlak na demokratizaci a respekt LP zevnitř islámských zemí
5. Ovlivnění „islamizací“ (shora či zdola) – od 70. let tendence vyměnit zákoníky a státní praxi za něco bližšího „tradiční“ či správné islámské praxi

Výsledkem množství interpretací vztahu islámu jako náboženství a otázky LP = 5 různých, ale provázaných přístupů:

Asimilace (kompatibilita)

- Není konflikt mezi islámem a mezinárodní koncepcí LP
- Důraz na liberální či modernistickou interpretaci textů
- Odpor k mezinárodní kritice a zároveň k fundamentalistické odpovědi

Přivlastnění (nadřazenost islámu)

- Islámské státy nejen že respektují LP, jsou důslednější než jiné společnosti
- Častá polemická forma – na kritiku Západu odpověď, že deklarovaná práva např. žen, minorit či starých lidí jsou de facto opomíjena
- Tvorba specificky islámského pohledu na LP, který má obohatit univerzální normy OSN
- Předpoklad, že jedině islám může poskytnout plnou garanci LP

- Rovnost lidství je prezentována jako rovnost před Bohem
- Všechny interpretace práv možné jen v kontextu *šarí'cy*
- Příkladem zmiňované islámské deklaráce LP

Partikularismus

- Teze kulturní a historické specifčnosti společností – v zájmu odmítnutí kritiky stavu LP zvenčí i zevnitř
- Argumentace vládců, že jejich společnosti jsou „jiné“ díky tradici a víře
- Příkladem SA – omezení pro ženy či stoupence jiného než salafíjského islámu (neříkají, že by jiné země nemohly v tomto ohledu dovolit více, ale že v případě SA to není vhodné)

Konfrontace

- Militantní, anti-imperialistický postoj
- Odmítání sekulárního práva a snaha o jeho nahrazení *šari'ou*
- Odmítání všech neislámských koncepcí zákona a práva (nic o společných hodnotách)

Inkompatibilita

- Kdokoliv se hlásí k některé z variant univerzálních LP, je nevyhnutelně v konfliktu s islámem

(pokusy vlád ospravedlnit odmítnutí mezinárodních LP na základě „islámských principů“ je paradoxní – zhusta přijaly některé produkty mezinárodního práva i spolupracují na jeho vytváření na půdě OSN)

- Islámská debata o LP je relativně novým fenoménem
- Často se požadavky na LP mohou jevit jako „kulturně relativistické“
- Argument: Kvůli odlišným historickým podmínkám a kulturní odlišnosti je třeba použít jiné zákony o LP
→ subjektům vně islámského světa proto nepřísluší kritizovat či hodnotit muslimskou teorii a praxi
- Západní státy takový relativismus často přijímají jednak kvůli diplomatickým či ekonomickým zájmům, jednak aby se vyvarovaly obvinění z etnocentrického, eurocentrického či imperialistického charakteru soudu

- Mnoho „relativistické“ rétoriky obsahuje argumenty artikulované v univerzálních pojmech
- Kritika např. „dvojího standardu“, historické odpovědnosti, porušování LP Západem apod. logicky vychází z univerzálních principů obsažených např. v UDHR
- Požadavek partikulárního principu odvozeného z islámu tvoří vlastní universalismus (islám aspiruje na zahrnutí celého lidstva)
  - = Pokud je nějaký konflikt mezi Západem a islámskými státy, pak nejde o spor mezi univerzalismem a partikularismem, ale mezi dvěma formami univerzalismu
- *Kulturní relativismus – teze, že existují odlišné, historicky vytvořené kultury rovnocenné etické a politické hodnoty, je přinejmenším v oblasti LP neudržitelnou*

- I když je něco nepochybně „tradičního“, to samo o sobě neznamená, že jde o něco žádoucího nebo eticky platného
  - nadto, co se stane tradicí je velmi selektivní, s často velmi mělkou historií
- Kulturní relativismus = (kulturní) prvky v rámci různých společností jsou stejné hodnoty
  - bez problému, pokud jde o jazyk či stravovací návyky (nemusejí mít etický význam)
  - pokud jde o rovnocennost lidských bytostí, jsou transkulturní etické standardy použitelné (viz podobnost deklarácí)
  - není důvod, proč by původ morálních či právních principů měl být stavěn na roveň jejich validitě

Islámské právo a lidská práva

4 stavební kameny islámských lidských práv (svoboda, právo, spravedlnost, etika)

1. Svoboda

Bertrand Russell (1872-1970) – svoboda může být obecně definována jako absence překážek k realizaci tužeb (překážkou může být tužba či potřeba druhého)

- Bůh garantuje lidem výběr z alternativ – mohou toužit po dobrém i špatném
  - *což...na dvě stezky jsme jej neuvedli? (90:10)*
- Svobodný čin ovšem podléhá Boží vůli (svoboda je poznána nutností - svoboda člověka závisí na poznání, pochopení nutnosti a jednání v souladu s řádem.)
  - *...však přát si toho nebudete, pokud Bůh tak nebude chtít. A Bůh věru je vševědoucí, moudrý (76:30)*

- Rifá'ca at-Tahtáwí (1801-1873) – 4 druhy svobody ve smyslu povolení k zákonnému aktu (neexistuje překážka):

- přirozená svoboda
- svoboda vedení
- svoboda náboženství
- svoboda politická

..Lidé mají určitou svobodu (bez ní není možná zodpovědnost)

..Člověk je zástupcem Božím – to ho odlišuje od jiných stvoření a proto islámská legislativa musí udržovat lidskou důstojnost (svobodu) bez ohledu na rasu, víru

- Věru jsme milostí svou syny Adamovy poctili...a před mnohými z těch, jež jsme stvořili, přednost jsme jim dali významnou (17:70)

- Př. Ústava SAE

- článek 25 – žádná diskriminace mezi občany z důvodu jejich původu, náboženského přesvědčení nebo sociálního původu
- článek 26 – osobní svoboda je zaručena všem občanům

- Svoboda člověka byla prosazována a chráněna islámem od vzniku do současnosti (tradiční postoj)

2. Právo – al-Haqq

- Realita, spravedlnost, pravda (jedno z Božích jmen), protiklad k *al-bátil* (špatný, nespravedlivý)
- Osobní právo jedince vytváří povinnost druhého (vláda má povinnost dodržovat lidská práva)
- Věc, která není legálně omezena, může vytvářet právo
- Právo je založeno na čtyřech pilířích (*arkán al-haqq*):
  - podstata práva, které někomu přísluší
  - nositel práva
  - nositel povinnosti
  - legalita podstaty (nezákonná věc nevytváří právo)
- Právo podle nositele se dělí do tří kategorií:
  - Boží práva (co Bůh vyžaduje) – představuje povinnost pro příslušníky obce (např. almužna)
  - práva společná Bohu i člověku – práva či povinnosti představující veřejný zájem, vztahy mezi lidmi
  - soukromá (individuální) práva – právo na majetek

Základní lidská práva – *al-maslaha al-mu^ctabara* (základní zájmy člověka)

3 Kategorie

1. *al-usúl (ad-darúrját) al-chamsa* – 5 nezbytných elementů, které musí být prvním cílem islámského práva
  - A) Náboženství – právo na svobodu víry a myšlení
  - B) Duše (individuum)– právo na život, bezpečí těla, živobytí, lékařskou péči, svobodný pohyb a výběr místa pro život, vše důležité pro existenci
  - C) Lidský druh (rozmnožování – *an-nasl*) – sociální práva jako rodinný život, právo na manželství a rozmnožování, právo dětí na život s rodiči, i ochrana práv minorit
  - D) Majetek – právo vlastnit a chránit majetek
  - E) Rozum (*al-^caql*) – souvisí s „B“, právo na svobodné rozvíjení myšlenek, věr apod., zároveň ochrana těla, jež je nositelem rozumu (dohromady posvátná práva)

K zajištění „lepšího“, smysluplnějšího života, slouží další dvě zbylé kategorie práv:

2. *al-hawá'idž* (doplňky) nebo *al-hádžiját al-aslíja* (základní potřeby) – práva (zájmy), bez kterých lidé těžko dosahují uspokojení 5 základních práv

- Např. povolení (osvobození) nemocnému přerušit půst (v souladu s právem na život)
- Jídlo a přístřeší

3. *at-tahsínát* (obohacení)– právo sdílet výnosy a bohatství

- Nejsou zásadní, slouží k zpříjemnění života
- Nedostatek bohatství nekrátí předchozí kategorie práv
- Patří sem i práva zvířat

3. Spravedlnost – *al-ʿadl* (*al-ʿadála*)

- Protiklad k útlaku
- Musí vyhovět zájmu všech stran
- Přirozená spravedlnost (*al-ʿinsáʿf*) stojí výš než legální spravedlnost

Dvě kategorie:

A) Absolutní spravedlnost – Boží spravedlnost zjevovaná skrze proroky

- *al-ʿadl* je jedním z Božích jmen – jeho soudy jsou spravedlivé, instrukce správné
- Spravedlnost je jedním z fundamentů islámu (jako *tawhíd*, profecie)
- Islám představuje Boží spravedlnost mezi lidmi

B) Relativní spravedlnost

- Stupeň spravedlnosti nebo druh sociální organizace udržující veřejný řád na tomto světě (nemusí uspokojovat morální nároky na onen svět)
- Vlastně sekulární spravedlnost – právo vy(do)tvořené člověkem
- Nesmí být v rozporu se základními islámskými principy

(nespravedlnost je v islámu absolutně nežádoucí, v legálním i morálním smyslu)

4. Etika (achlāq)

...

Svoboda projevu (klasický pohled)

Zahrnuje několik základních, vzájemně prolnutých principů

Hisba – koránský princip – (*al-amr bi-l-ma^crúf wa an-nahj^can al-munkar*) – příkazování dobrého a odsuzování zavrženíhodného

- Kardinální princip, základ mnoha zákonů a institucí
- Hlavní cíl *šarí^cy*, etické jádro vládní moci
- Svoboda projevu hlavní součástí (bez ní by princip postrádal smysl)
- Odmítnutí hisby znamená kolaps náboženství a rozšíření korupce a ignorance
- Kolektivní povinnost
- Právo a povinnost každého – instituce obrany práv

4 stupně uplatňování hisby

- Informovat (ústně či písemně) o nevhodnosti jednání toho, kdo se dopouští špatného
- Přátelské pokárání, výstraha Božím hněvem – apelace na rozum
- Hrozba (mohou být použity formulace jako „tyrane“ – *já zálím*, nebo „ignorante“ – *já džáhil*)
- Použití síly – jen v nevyhnutelných případech a jen pokud lze zamezit zlu (zaměření především na potlačení zla, ne na potrestání viníka)
  - Ghazzálí – jen ve výjimečných případech zahrnout i ulamá (velké nebezpečí fitny – rozkolu, pobuřování)
  - Ghazzálí – z hisby vyjímá člověka strach ze smrti, zranění či ze ztráty majetku – nesmí se ovšem na zlu podílet
  - málikovský přístup (al-Qaráfí) – aktér hisby musí vystupovat z pozice znalosti, nesmí vyvolat ještě větší zlo – koná v případě pravděpodobnosti dosažení cíle

Nasíha – koránský koncept „upřímné rady“

- Součást hisby
- Esencí snaha udržovat a chránit morální a náboženské hodnoty islámu

Šúrá – základ pro podstatu a identitu islámské vlády (nesmí jít o autokracii, tyranii)

Idžtihád – v klasickém právu je chápán jako kolektivní povinnost celé komunity

- Výsledek nemusí být nutně tím nejdůležitějším, ceněné je již samo úsilí
  - hadíth – *Když soudce činí rozhodnutí, namáhá se a dojde ke správnému výsledku, dostane dvojitou odměnu. Když pochybí ve svém soudu, stále mu náleží odměna.*

(výsledek v rozhodování o otázkách práva dále podléhá *idžmá^c*)

Dvě kategorie idžtihádu

- Světský (otázky, které se bezprostředně nedotýkají náboženství)
  - jednotlivec požívá úplné svobody projevu
  - uplatňování jakéhokoliv názoru, pokud tím není vyvoláváno nepřátelství či rozepře
- V náboženských otázkách
  - *mudžtahid* může svobodně vyjádřit názor ve věcech, které nebyly přímo regulovány Koránem nebo sunnou
  - nesmí se zpronevěřit základním doktrinálním principům

Svoboda kritizovat – *hurrija al-mu'arada*

- Šarí'ca dává lidem svobodu monitorovat a kritizovat aktivitu vlády
  - prostředky mohou být rada, konstruktivní kritika, odmítnutí poslušnosti
  - opřeno o různé historické precedenty (výzva chalífy Umara ke kritice)
  - hadíth – *nejlepší formou džihádu je vyslovit slovo pravdy k tyranskému vládcí*
- Pro zajištění validity dané kritiky musí být splněny podmínky:
  - představení faktů a objasnění základů, na kterých je kritika založena – nejvyšší autoritou je Korán
  - kritika musí být založena na přesvědčení o morální správnosti názoru (opakem je pokrytectví nebo lež)
  - kritika musí odpovídat povaze předmětu kritiky (forma kritiky musí odpovídat situaci)

Svoboda projevení názoru – *hurrijat ar-ra'j*

- Nejdůležitější aspekt svobody projevu (*hurrijat al-qawl*)
- Tři kategorie názoru:
  - chvályhodný
  - odsouzeníhodný
  - pochybný

(další a další sub-klasifikace)

- Náзор může být definován jako soud o věci, jež nebyla regulována Koránem nebo sunnou (individuální hledání poznání)

Svoboda shromažďování – důležitá součást svobody projevu